

עתוני בתי הכנסת

יואל רפל

לעשות בכסף. ד"ר אלפסי: "הצעתי להוציא מעין עלון שבועי בנושאי יהדות למתפללי בתי הכנסת. הפורמט המוצע היה קטן, ארבעה עמודים שבאמצעות קיפול נוסף ניתן להכניסם לכיס."

הד"ר יצחק אלפסי, יליד 1930, מתמחה בחקר החסידות ועבודת הד"ר שלו עניינה "החסידות וארץ ישראל". הוא פרסם עשרות ספרים ביניהם "החסידות", "החווה מלובלין", "ספר חסידות גור" ו"תפארת שבמלכות". הוא מנהל המכון לחקר החסידות שבמוסד הרב קוק ובעל טור שבועי בעתון "יום השישי". הד"ר אלפסי מעיד, כי "שבת בשבתו" מחולק ל-3,800 בתי כנסת בארץ, כולל בקיבוצים חילוניים. כראיה הוא שולף מערימת המכתבים את מכתבו של אריה בן משה מקיבוץ נוה אור שבעמק בית שאן, הכותב לו בין השאר: "הרשה לי לומר לך כי אני, ורבים שכמותי, אוהבים ומקבלים את ההסברים הלאומיים-חברתיים לכל דברי התורה ודברי המוסר והחכמה של חז"ל, יותר מאשר לחזור ולדוש באמרות של רבנים שמאחורי תורתם לא עמדה אהבת ארץ ישראל אמיתית." עבור ד"ר אלפסי מכתב זה הוא עדות הן לתפוצת העתון והן, וזה העיקר, לכך שהמסרים הפוליטיים הטמונים בו אכן נקלטו ונופלים על אוזניים קשובות ולבבות פתוחים. "עבורי", הוא אומר, "זה העניין החשוב ביותר, משום שאני מבקש לפתח ולהעמיק את התודעה הדתית-לאומית. על-כן כתובים כל המאמרים הקשורים לפרשת השבוע ברוח זו."

העתון "שבת בשבתו" ראה אור עד לאחרונה על ידי "העמותה לתודעה יהודית" בשיתוף הסתדרות הפועל המזרחי. בשל התמורות בסדרי הערכת הכספים היחודיים, יצא העתון מידי העמותה ועבר לידי המרכז לחינוך דתי. חברי הנהלת העמותה היא לחברי המערכת ומנהל העמותה — למנהל המערכת. "יש לי", אומר ד"ר אלפסי, "מחוייבות מוחלטת כלפי המפד"ל. עבורי זהו פרסום שלה בדיוק כמו עתון 'הצופה' ומכאן נובע גם חלק מתוכן העתון עצמו."

מדורי העתון קבועים. מרביתם — ליקוטים שליקט ד"ר אלפסי עצמו, ואליהם מצטרפים מאמרים ורשימות הנכתבים על ידי רבנים הקרובים אליו בדעותיהם, דהיינו יהדות דתית-לאומית. "הכוונה שכל קורא, צעיר ומבוגר, אב ובן, נכד וסב יוכל למצוא בעתון משהו המתאים לו, ואשר יעניק עוד מימד לעונג השבת."

התפיסה הדתית-לאומית, המקבלת ביטוי בצד הרעיוני, הדתי והתכני,

אל שפע המקומונים הרואים אור ברחבי ישראל, נוסף בשנים האחרונות ענף מיוחד — עתוני בתי הכנסת. המדובר בכמה עשרות עתונים ועלונים הרואים אור מדי שבוע, אחדים כלל-ארציים ורובי תפוצה ורובם מקומיים ודלי תפוצה. נעסוק כאן בכמה מאותם עתונים כלל-ארציים, שתפוצתם אינה נופלת מזו של מקומונים פופולריים.

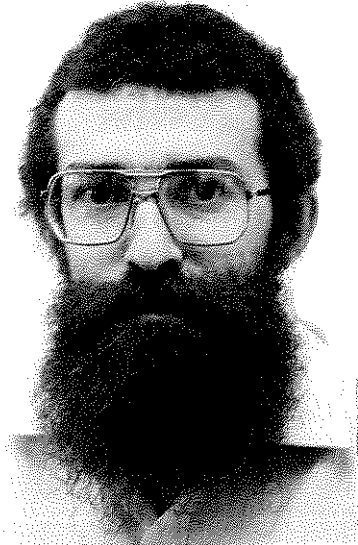
"שיחת השבוע", בעריכת הרב מנחם ברוד, הרואה אור מטעם צעירי חב"ד, הוא הנפוץ בעתונים אלו — 190,000 עותקים מדי שבוע, כתפוצת המקומון הנפוץ ביותר ("העיר"). "שבת בשבתו" בעריכת חוקר חסידות ד"ר יצחק אלפסי, רואה אור מטעם המרכז לחינוך דתי בשיתוף המפד"ל, ותפוצתו — 98,000 עותקים. "עונג שבת", בעריכת המשפטן שמואל כהן, יוצא לאור מטעם החוגים הדתיים בליכוד ונפוץ ב-40,000-50,000 עותקים. "עיוני שבת", בעריכת אלכסנדר אבן חן והרב אהוד כנדל, התפרסם על-ידי התנועה המסורתית, ונפוץ בכמה אלפי עותקים. עתון זה הפסיק לאחרונה את הופעתו בגלל קשיי תקציב. הדוגמאות שהובאו מעידות על מידת הפופולריות לה זוכים עתונים אלו, שרבים אוספים ואוגדים אותם כדי לקרוא בהם גם בעתיד.

העתונים הללו הם גלגול חדשני למפעל ישן ומוצלח — "גיליונות לעיון ולימוד בפרשת השבוע" שערכה וכתבה פרופ' נחמה לייבוויץ'. מפעלה הייחודי והראשוני של פרופ' לייבוויץ' החל לפני ארבעים שנה. עד היום זכורים לכותב טורים אלה הרגעים בהם חולקו, בטרם תפילת מנחה של יום שישי, גיליונותיה של הפרופ' לייבוויץ'. הלימוד באמצעות אותם דפים פשוטים, שהודפסו בסטנסיל משני עברי הדף והופצו באלפי עותקים, הביאו לרבים את "הנשמה היתרה" של השבת.

בין ה"גיליונות לעיון ולימוד בפרשת השבוע", לבין עתונות בתי הכנסת של זמננו ניכר הפער הרב ברמת הידע, בהעמקה, בהבנה בפתחות של הציבור הדתי בכלל וזה המתפלל בפרט. וזאת בעיקר בשל למדנותה ויכולת הפרשנות העמוקה של הפרופ' לייבוויץ'.

החלוץ — "שבת בשבתו"

ראשון עתוני בתי הכנסת במתכונתם הנוכחית הוא "שבת בשבתו", שהחל להופיע בשנת תשמ"ד (1984), בעקבות הקצבת כסף "ייחודית" שקיבלה הסתדרות הפועל המזרחי. הכספים נועדו לנושאי תרבות, ובשל כך הופנתה בקשה לד"ר אלפסי, חבר מפד"ל ותיק, להעלות רעיונות מה

מימין – הרב מנחם ברוד, עורך "שיחת השבוע". למטה – עמוד השער של "שיחת השבוע"

אכתוב

העגב טעור

העגב טעור... (text continues)

מסגרת פורט

מסגרת פורט... (text continues)

לא נהנינו דעת

לא נהנינו דעת... (text continues)

באין השבוע

באין השבוע... (text continues)

מה קרה לה. לאהבת ארץ ישראל?

אחת מהסיבות העיקריות לכך היא... (text continues)

שיר הלל לארץ

שיר הלל לארץ... (text continues)

הציתה את הדמיון

הציתה את הדמיון... (text continues)

תפוצתו ל-200 אלף עותקים מדי שבוע. כתב הרב ברוד:

הרעיון להוציא לאור את 'שיחת השבוע' במתכונתו הנוכחית הבשיל דווקא על רקע מתקפה קשה שבה הייתה נתונה היהדות הדתית באותם ימים [1986 – י.ר.]. שלא כפרשיות מזדמנות על רקע דתי, הפורצות לחלל התקשורת ונעלמות כלעומת שבאן, התנהלה באותם ימים מתקפה עזה וממושכת על עצם הגליטימיות של היהדות בימינו, תוך נסיון להשחיר את פניהם של יהודים שהחלו לחזור לחיי תורה ומצוות. כלי התקשורת התמלאו בסיפורים קוררים על משפחות שנפגעו מ'חזרה בתשובה'. כל המאמצים להראות שההיפך הוא הנכון, ושדווקא ההתקרבות אל היהדות קרבה משפחות והביאה אור ושמחה לחייהם של אלפי יהודים – לא הצליחו לעבור את מחסום כלי התקשורת. על רקע זה נולד הרעיון ליצור כלי חדש של 'תקשורת המונים' – אמנם רק שני דפים, אבל מתומצתים ומכילים חומר רב ומגוון בתפוצה רחבה ביותר.

נתוני הפתיחה הללו, דהיינו מתקפת התקשורת על גל "החזרה בתשובה" מביאים את הרב ברוד לגיבוש קהל היעד אליו מיועד העתון: "החלטנו שקהל היעד שלנו יהיה כל יהודי. הגיליון מופנה אל תלמידי חכמים ואל פשוטי עם, אל משכילים ואל סתם עמך, אל חרדים לדבר ה' ואל יהודים שעדיין אינם שומרים תורה ומצוות, אל צעירים ואל מבוגרים."

הרב מנחם ברוד, הוגה הרעיון ומנהל ההסברה של צעירי חב"ד, נולד בריגה ב-1959 ועלה לישראל ב-1965. על השאלה, האם בית הוריו ברוסיה היה בית ציוני, הוא משיב: "בית יהודי שהחלום היה עלייה לארץ." הוא במפורש לא משתמש במונחים ציוני וציונות.

את לימודיו עשה בכפר חב"ד ובחצר "הרבי" בניו יורק והוסמך לרבנות על-ידי ישיבת "תומכי תמימים" בכפר חב"ד. הרב ברוד לא למד תקשורת, אך זו טבועה בדמו ואין ספק כי יש לו חלק נכבד בחידת חב"ד לתודעה הישראלית. הוא איננו מסתובב בכנסת ובלשכות השרים אבל פעיל מאוד בקרב עתונים, תקשורת אלקטרונית ועיתונאים. "שיחת השבוע", הוא אומר, "הוא כלי תקשורת, כאשר בית הכנסת הוא רק אחד האמצעים, אמנם המרכזי, להפצתו." ואכן יש מקומות, כמו בערד, שבהם מצורף "שיחת השבוע" לאחד מעתוני הצהריים, ברוב המקרים "ידיעות אחרונות". "בוא ואוכיח לך שהמסר נקלט", אומר מנחם (מנדי) ברוד – ושוף צילום של מאמר שפרסם המשורר מנחם בן, שאינו ידוע באהדתו ליהדות החרדית. בן, שנתקל ב"שיחת השבוע" בשבוע פורים, בימי מלחמת המפרץ, כתב במדרשו בעתון "חדשות", בהתייחסו למלחמה ולנס פורים: "בעניין זה כדאי לקרוא את דף 'שיחת השבוע' מטעם צעירי חב"ד (ובדרך כלל אינני אוהב את פעילי התפליין וסידקית לובביץ') המצורף מידי יום שיש לעתונים שונים..." ואחרי שהוא הופך בהווית אותם ימים, הוא כותב בהשראת עיון ב"שיחת השבוע", כי "אולי זו ההזדמנות שלנו להתחיל להיות רוחניים ופחות טכנולוגיים. להתחיל ללמוד לשאוב את הרגשת הזוהר שלנו לא רק מגבורת צה"ל ומביצועי הכלים האמריקנים שבידינו, אלא למשל מן השפה העברית, ובעיקר מהשייכות הטבעית שלנו לספר המופלא ביותר בתולדות האדם: התנ"ך. עבורי, מסכם הרב ברוד, "זוהי הוכחה שאנחנו בדרך הנכונה."

"שיחת השבוע" הוא עתון הפונה לציבור המסורתי, זה המתפלל

בצורה מכובדת ומכבדת.

ההפתעה באה דיוקא מצד הציבור החרדי, הרגיל ליהדות "כבדה". מתברר שדיוקא כחוגים אלה חוטפים את הדף המביא נושאים שונים בצורה בהירה ופשוטה. אגב זאת מגלה הרב ברוד כי 2,500 עותקים מופצים מדי שבוע בבתי כנסת מחוץ לישראל.

מסרים ברורים

רשימה זו אינה נועדת לתת "כיסוי" לכל עתוני בתי הכנסת, שהרי כאלה רואים אור במהדורות מקומיות מצומצמות, במהדורות עירוניות רחבות יותר וכמובן במהדורות ארציות כמו שני העתונים שתוארו. אין ספק כי כל אחד מהעתונים יש בו משום ביטוי להשקפת עולם, ועל כן אין תימה, שהעתון "עונג שבת" הרואה אור מטעם החוגים הדתיים של הליכוד, מקיים פינה קבועה בנושא "זכותנו על הארץ" ומביא את "דעתו של...". המוקדשת לנושאים אקטואליים ממש, כמו למשל, משמעות מינויו של משה ארנס לשר הביטחון (גיליון ינואר 1991), וכדומה. האם זהו נושא מתאים לקריאה בבית הכנסת? על כך יכולות הדעות להיות חלוקות, אבל בהיות הדף כלי תקשורת, נראה שעורכיו סברו שהקוראים ימצאו עניין גם בנושא חשוב זה.

"עיוני שבת" של התנועה המסורתית פסק להופיע, בשל קשיים תקציביים, ויהיה מי שיאמר כי כאשר המסרים היהודים מעורפלים — גם התוצאות כאלה. מה שברור, שהפריחה בתחום עתוני בתי הכנסת היא בקרב היהדות האורתודוקסית, וזאת בשל המחויבות לבוא לבית הכנסת. כאשר המחויבות יורדת, נראה שגם התפוצה יורדת.

ושומר שבת ומניח תפילין מידי יום וגם לזה המגיע בשבת לבית הכנסת ואחר כך נוסע לים. "אני לא פונה ליהודי החילוני ואני לא פונה ליהודי החרד ועל כן כל אחד יכול למצוא בעתון מה שמעניין אותו." נוכחותו של הרבי מלובביץ' מורגשת היטב בעתון. "אני לא צריך לקבל 'הכשר' שבועי, אבל כמו כל פרסום של חב"ד, גם זה מגיע לעיונו." ובכל זאת, בכל גיליון, בראש עמוד 2, מופיע המדור הקבוע "שולחן שבת", ובו שיחה הקשורה לפרשת השבוע על פי שיחות קודמות שנתן הרבי מלובביץ'. בשער הגליון בא מאמרו העיוני של הרב ברוד ובציודו אחד משלושת המדורים המתחלפים: מכתבים למערכת (מגיעים יותר משלושים בשבוע), "יש חדש" המסקר חדשות מעולם החסידות בכלל וחב"ד בפרט, וסקירת ספרים חדשים, כולם בתחומי הדת והמסורת. הרב ברוד מכין את העתון בחדר צנוע במרכז צעירי חב"ד בכפר חב"ד. בכל גיליון נכלל סיפור חסידי וכן המדור "מן המעין", המביא אמרות וחידושים מספרות חז"ל והחסידות על פסוקי פרשת השבוע. עמוד 3 מוקדש תמיד לסיפור מעובד מאוצר הסיפור העממי היהודי וכן לרשימה על ערך ב"יסודות החסידות". בעמוד 4 מופיעים דרך קבע שני מדורים: "חיים יהודיים", שבו מוצגת דמות ראוייה לציון בחיים היהודיים ו"פינת ההלכה", שבה עונה הרב יוסף גינבורג על שאלות המגיעות אליו ישירות או באמצעות המערכת.

"שיחת השבוע" הוא עתון הרחוק מהפוליטיקה הישראלית, אבל הוא אינו מתנזר מתגובות לנושאים מדיניים אקטואליים. "ההנחה שלי", אומר הרב ברוד, "שיהודי המקבל את 'הדף', ביום שיש לא רוצה עוד עמוד בעתון, כי אם משהו שירומם את הנפש, וזה מה שאני מבקש לעשות לו

המחברים

שלום רוזנפלד: ראש התוכנית ללימודי עתונאות והמכון לחקר העתונות היהודית בעולם, אוניברסיטת תל אביב. מייסדי "מעריב" ועורכו הראשי, 1974-1980.

פרופ' דב לוין: שופט בית המשפט העליון, ירושלים.

ד"ר גד ברזילי: החוג למדע המדינה, אוניברסיטת תל אביב. מתמחה בנושאי דמוקרטיה וביטחון לאומי, לימודי מלחמה ושלום ופוליטיקה ישראלית.

זאב שיף: הפרשן הצבאי של העתון "הארץ".

יוסף פינקלסטון: העורך הדיפלומטי של ה"גיאויש כרוניקל". המאמר שבחוברת, משקף את דעתו האישית בלבד.

ד"ר מנוחה גלבוע: מרצה בכירה בחוג לספרות עברית, אוניברסיטת תל אביב. עוסקת בחקר העתונות העברית מראשיתה.

רינה סמואל: עתונאית. עבדה ב"טיים" וב"ניו יורק טיימס". שימשה שנים רבות כעוזר מיוחד של נשיא מכון וייצמן. בתו של מאיר גרוסמן.

אראל גינאי: כתב ופובליציסט בעתון "ידיעות אחרונות". שימש ככתב העתון בכמה מכינות העולם. כתב עתוני חוץ בישראל.

דב מ. סיסקל: מנהל המרכז לתיעוד שעל יד האגודה הישראלית לעידוד מחקר יהדות אמריקה הלטינית. מתמחה בחקר תולדות העתונות היהודית בארצות אלו.

גבריאל צפרוני: כתב ב"דואר היום". כתב חוץ במשך עשרות שנים ("דיילי טלגרף", "ניו יורק הרלד טריביון"). עורך "הבוקר".

בלה גוטרמן: בעלת תואר מ"א בהיסטוריה של עם ישראל, אוניברסיטת תל אביב. מתמחה בחקר השואה. בוגרת התוכנית ללימודי עתונאות, אוניברסיטת תל אביב.

אהוד גרף: בעל תואר מ"א בסוציולוגיה ואתרופולגיה, אוניברסיטת תל אביב. עורך תוכניות בגלי צה"ל.

יואל רפל: חוקר תולדות ארץ ישראל. עורך תוכניות בקול ישראל.